

Polcz Alaine–Ablonczy Anna

A titok útra kel

(Aztán – a titok útra kel, hogy dolgavégeztével ismét öncélú legyen – Mészöly Miklós)

Téma: Két asszony, két generáció levelezése – két ismeret, két élettapasztalat találkozása egy könyvben

Mit mondanak könyvükről a szerzők? A közös könyvírás ötlete munkakapcsolatunkban érlelődött, és véget nem érő beszélgetéseinkből – majd levelezésünkből – született. Hogy miért választottuk a szerelmet? Mert bármi másról kezdtünk beszélni, mindig visszakanyarodtunk ide. Ami azt jelenti, hogy hiába járt el felettünk az idő, még mindig ez a téma érdekelt minket a legjobban. Hiába nem vagyunk szerelmesek, és hiába éltünk át már hideget-meleget, nem vagyunk túl rajta. Sőt. Lehet, hogy az utolsó pillanatban vagyunk a szerelem titkának megfejtéséhez...

Polcz Alaine (1922)

író, pszichológus, tanatólogus, több népszerű könyv szerzője. A legismertebbek: *Asszony a fronton*, *Rend és rendetlenség*, *Macskaregény*, *Kit szerettem? Mit szerettem?*, *Karácsonyi urazás*, *Ideje a meghalásnak*, *Gyászban lenni*, *Gyermek a halál kapujában*, *Mit mondjunk a gyermeknek?*

Ablonczy Anna (1950)

művelődésszervező-köztisztviselő; „másodállásban” évek óta Polcz Alaine közvetlen munkatársa, írásai korábban napi- és hetilapokban jelentek meg

Édes Alaine, most végeztem a kazettáddal. Jó ké-ső van, de még mindig annyira a hatása alatt vagyok, hogy muszáj leírnom Neked, amit érezek és gondolok. Nem tudom, miért, talán ezen a kazettán jóval többször emlegetted a szerelmet, mint máskor. Eszembe jutott az a különös idézet, ami még a Miklósoddal készült *Párbeszédkísérlés* című interjúkötetből való (vagyis amit én a kötetről szóló egyik elemzésben olvastam). Neked nyilván ismerős, nekem viszont teljesen új felfedezés volt, idézem:

„Szigeti feltette Mészölynek a következő kérdést: Napjainkban hol a szerelem határa, Miklós? Mi a szerelem ma? Mészöly, szokása szerint, néhány oldalon, kérdésen keresztül terel, kerüli a konkrét válaszadást, majd, mintha Szigeti eltalálná a megfelelő kulcsszót – „a szerelem ráfogás?” –, megnyílik a rejtett ajtó, és egy nagyon érdekes elméletet fejt ki szerelemfelfogásáról. Szerinte a szerelem mint idea létezik csak, ami az olvasmányélményeink nyomán kialakult utópián alapul, hogy létezik egy ilyen tökéletes érzelmi együttlét-állapot... s hogy az emberiség nagy része által megélt férfi-nő kapcsolatban nem is létezett soha...”

Emlékszel rá? Szóval az emberiség egy kis része talán mégis megélhette. És még én vagyok szkeptikus. Persze Miklósodnak teljesen igaza van, hogy a szerelem idea, hogy utópia, így van. Igen, az olvasmányélményeink, meg ki tudja, még honnan kapott-szerzett-hozott minták alapján vágyunk rá, hát persze, miért is ne vágnánk, amikor pont az ellenkezőjét látjuk, tapasztaljuk egész életünk során? De hát mi az oka, hogy nincs, hogy elérhetetlen, hogy megvalósíthatatlan? Nem vagyunk képe-

sek rá? Jung azt írja, hogy *„A szerelem csak annak mutatja meg igazi arcát, aki képes a teljes odaadásra és érzelmi hűségre”*. Igen, ez így van, annak tényleg megmutatja. Na és, akkor már minden rendben van? Nem, nincsen rendben. Ismerem ezt, és te is átélted az ilyen szerelmet, Alaine. És mindenki, akiben elég erős ez az idea, átéli, tök mindegy, hogy kölcsönös-e vagy nem. De miért van az, hogy minden hosszan tartó, igazi szerelem mögött valami leküzdhetetlen akadály van? Vagy a körülmények, vagy a szülők, vagy a távolság, vagy a betegség, vagy a másik fél, aki nem viszonzza, mindegy, mi, a lényeg, hogy az akadály hozzátartozik. Kell is lennie akadálnak, mert különben már nem vágyról beszélünk. Az elérhetetlen elérésére sarkalló vágy tartja életben a szerelmet? Meg persze a hormonok, a biológia is, de az nem válogató ennyire. A válogatás csak a személyre szabott szerelemre jellemző, mert az hűséges.

Miért van az, hogy vagy mi választunk, vagy minket választanak, de ez a kettő ritkán találkozik? Miért titok ez, amit még senkinek sem sikerült megfejtenie? Egyszerűen így vagyunk teremtve? És ez csupán olyan törvényszerűség, amit tudomásul kellene vennünk, és kész? Akkor meg miért hagyjuk magunkat becsapni, és miért áztatjuk magunkat, hogy nekünk sikerülni fog? Miért nem elégszünk meg mondjuk a szeretettel?

Ginsberg szellemes megfogalmazása is találó: *„A szerelem ellenállhatatlan vágy, hogy ellenállhatatlanul vágyakozzanak utánunk.”* Ez stimmel, csak nem teszi hozzá, hogy általában ki szoktuk választani, hogy ki vágyakozzon utánunk ellenállhatatlanul. Nyilván az, akire mi vágyunk, és nem ő vágyakozik utánunk. Mert a

vágy úgy is megszülethet bárkiben, hogy ahhoz nekünk semmi közünk. Sőt, elég gyakran megesik ilyesmi. És mégsem örülünk neki. Na jó, talán örülünk, de ettől még nem fogunk mi is vágyakozni. Vagyis levonva a levonandókat, szerintem a szerelem, mint sok minden más érték az életünkben, önmaga ajándéka. Egy másik ember csupán kiváltja belőlünk ezt az érzést, ideát, vágyat, vonzerőt. És mert kiváltja, annyira boldogok leszünk, hogy egyből neki tulajdonítjuk azt az érzést, ami belőlünk fakad. Mi éltejtjük, rajtunk múlik, hogy érezzük, átéljük-e vagy nem. Ritka esetben legföljebb viszonozza. És ha viszonozza, azzal el is ront mindent, mert a szerelem akadály vagy valamilyen magasabb rendű, közösen elérendő cél nélkül nem tarthat sokáig. Ugyanis ami már a miénk, az után nem szoktunk, nem is lehet vágyakozni. Na, hát ennyire okos vagyok. Remélem, nem haragszol rám, hogy így letámadtalak, és öllelek ezerral:

Anna

*

Annácska,
döböntően olvastam a naplóm mellett küldött leveled, írásod. Hát mi ez? Vak voltam én? Átugrottam, elfelejtettem, nem akartam tudni, mit is mond Miklós a szerelemről, házasságunkról?

Ismered a mondást. Az álló vizet ne kavard fel. Felkavartad.

A személyes részről majd később, ha lesz erőm és bátorságom. Meg időm. Ez a legfontosabb. Nem lehet így élni, hogy minden óra be van osztva. Gondolkozni kell, kellene. Átnézni a múltat, megérteni az összefonódó szálakat.

De maradjunk ennél az írásnál. Nem elemzem. Gáborral éppen in-

dultunk Kidébe, Bertához. A Király-hágóig elemeztük a szerelmet a leveled alapján. Ugye tudod, a szerelemről is szeretnék írni. Hogy az égi szerelemnek előképe a földi. De hogyan, miként? Mik az összefüggések?

Egyszer régebben már próbálkoztam. Tessék, olvasd – ha még nem olvastad. Egy kicsikét hamvas – de hát ezen a témán kell és jó volna még gondolkozni. Valamit megérteni.

*

Gondolatok a szerelemről

Több mint fél évszázada nézem és élem. Most már lassan elhagy engem a szerelem, vagy én hagyom el? Nem. Egyik sem igaz. Valami más történik. Változik körülöttem a szerelem, változom én is, másfajta szerelem felé fordulok. És néha megkísért a régi. Eltérő koordináták között alakul a mozgás.

Nemes Nagy Ágnes mondta, „nekünk még szerencsénk volt, minket tiszteltek, meg akartak hódítani a férfiak”. Valóban úgy volt. Éjjeli zenét adtak nekem is, párbajozni is akartak miattam (az utolsó percben elmaradt, frontbehívó miatt). Sok virágot, szerelmi vallomásokat kaptam, verseket írtak nekem, hozzám. Régen így volt szokás.

Táncolni csak kísérvél mentünk. Ha anyámnak nem volt kedve, székely szolgálólányunk, Erzsí jött velünk. Anyám negyvenéves volt és gyönyörű, sokkal szebb, mint mi, a lányok, de akkor egy negyvenéves nő öregnek számított. Erzsí mesélte tavaly: „Az öreg nagysága meghagyta, hogy mindig leghátul menjek este hazafelé, és nézzem, hogy mit csinálnak a kisasszonyok. Egyszer a vőlegény úr a gesztenyefák alatt átfogta a maga vállát, és a fülébe csókolt. De én nem

mondtam meg." És ilyen dalszövegekre táncoltunk:

*„Ha éjjel meghallaná
a szívem dobogását,
kérem, bocsássa meg nekem,
ha elrontom az álmát.”*

Vagy:
*„Édes kicsi párom,
én már alig várom,
hogy az oltár elé álljunk.”*

Nálunk Erdélyben, polgári körökben fiatal lányok előtt csúf szavakat nem ejtettek ki, káromkodást csak asszonykoromban hallottam. A kétértelmű beszédet is asszonyfejjel kellett megtanulnom. A mocskos beszéd most már az utcán hömpölyög, a Magyar Narancs is tobzódik benne, mint a kamaszok.

Mindennek ellenére, nem voltunk angyalok. Valóban nem. Matrózblúzomban, sötétkék rakott szoknyámban szépen elindultam otthonról a vasárnapi iskolába, de a botanikus kertbe mentem a szerelmemmel, ahol bőven volt lehetőségünk ölelésre, csókra. Persze, ha senki se látta. Azonnal kicsaptak volna a gimnáziumból. Tizennégy éves koromban ismertem meg első szerelmemet, aki életemben először csókolt meg, és négy év múlva, érettségi után feleségül vett.

Érettségi előtt harminchatan voltunk az osztályban, ebből négy gyűrés menyasszony – igazgatói engedéllyel. Az egyik lányról azt beszélték, hogy lefekszik egy fiúval. Kíváncsian figyeltem tornaórán, amikor bukfcet vetett, hogy milyen a teste egy *ilyen* lánynak? A szerelem, a házasság életre szóló kötelék volt a tudatunkban és elvárásainkban.

Az egyetemi oktatás során medikákkal beszélgetek, azt mondják: „Hogy a kabátot felsegítse egy fiú?

Sokszor még a köszönésünket sem fogadják! Előre köszönünk, miért ne, egyenjogúság van.” (Angliában is a nő köszön előre, mert ezzel engedélyezi, hogy a férfi köszönhesse őt. De micsoda különbség!) Ha az ember nem akar lefeküdni, azt mondják: „Mit kéreted magad?” – mesélik a lányok. A fiúk meg azt mondják, hogy „a lányok káromkodnak, büdös a szájuk a bagótól, örökösen farmerben, Adidasban járnak. Hát ilyen nőknek lehet bókot mondani vagy udvarolni?” A tizenöt éves Zsuzsi meséli, hogy fiú osztálytársai azt éneklük, „Szerelmem moslékos vödör és benne ülsz te, a béka.”

Jó, tudom, nyilván ez csak a felszín. De valami azért alaposan megváltozott. A szerepváltás, ami előttünk történik, velünk történik, döntő: a nő kezdeményező lett a szerelemben. A válást is magasabb százalékban nők indítják. A tévében pedig gyakran élvezhetjük a majdnem bugyi nélküli, vámpírszerű nők táncát, vad mozgását, csupa kihívás, meghökkenetés, erőszakosság, vadság. A Nők Lapja divatrovatában olvasom, hogy az a divat, ami „kihívóan dögös” vagy „meghökkenően dilis”.

A nemzetközi statisztika szerint egy szerelem átlagideje három év. És ebben benne van az ismerkedés, beteljesülés, kiábrándulás, szakítás. Ilyesmit sok esetben én is megfigyelhettem. Vannak, akik *azután* is együtt maradnak, megszokásból, a gyerekek miatt, vagy lakás, anyagi és presztízssokokból. Közben mások hároméves szerelmekkel bajlódnak. Fital barátnőm, amikor erről beszélgettünk rám csodálkozott: „Nem három, hanem egy év a szerelem átlagideje...”

Jung szerint a kor szellemiségét a nők formálják (a férfiakon keresztül).

József Attila így közelíti meg korunk problémáját:

„Éva
vigyázz, magadat nagyon
el ne takard az eszeddel,
játszd, ami vagy – ne túlozz
meglásd, megkeres
Ádám.”

És a Klárisokban a gyönyörű célzás:

„Szoknyás lábad mozgása
harangnyelvek ingása,
folyóvízben
két jegenye hajlása.”

– aztán kimondja a lényegét:

„S aki él, mind-mind gyermek
és anyaölbe vágy.
Ölnek, ha nem ölelnek –
a harctér nászi ágy.”

Agresszióhullám csap végig a világon. Nemcsak a haláltáborokban, tüntetéseken, hanem a futballmeccseken és az utcán ölik egymást az emberek. Mindennapi kenyerünk a krimi. Gyermekölnek gyermekeket és felnőtteket. A két világháború között az ideges tünetek sorában a szorongás szerepelt az első helyen, napjainkban az agresszió. A pszichológia a nőket vádolja: nem tudnak asszonyok, anyák lenni. Hiányzik az anyaöl. Éva vigyázz, mert megöl Ádám... és magával együtt mindenkit elpusztít. Elpusztítja a világot – mondom én.

Az ókori görögöknek, latinoknak több szavuk volt a szerelemre. A teljes szerelem összetevői: a *sex* – ez alacsonyrendű, csupán a test szeretete; az *eros* – bár a testhez kötődik, de már tágabb érzelmeket is jelöl; a *filia* – ahogy emberi lény szereti a másikat, az a sze-

retet, amivel a testvért, barátot, embertársakat és szellemi dolgokat szeretünk – filharmónia, filozófia, filatélia; *agape* – ahogy isteni lény szeret isteni lényeket. Mindezek együttes átélése a *teljes szerelem*. Így kellene szeretnünk szerelmünket. A latin nyelv még a *caritas* kifejezést is használja, amit irgalomnak fordíthatunk. Bizony, a szerelemben erre is szükség van. Múlnak a századok és szegényedünk. A magyar nyelv még használja a szerelem és szeretet szavakat, de németül a „*liebe*” már ugyanaz: szeretem a gyereket, a szerelmemet, a kirándulást. Vannak-e még teljes, nagy szerelmek?

Paul Claudel *A selyemcipő* vagy *A rossz nem mindig a legrosszabb* című drámájában ilyen szerelmet ír meg. Lehet, hogy a teljes szerelem mindig is ritkaság volt? Nem is olyan régen az emberek még belehaltak a szerelembe. És századokon át éltekhaltak az emberek kitartó házasságokban – szerelem nélkül. Uralkodók, arisztokraták, később már gazdag parasztok is. A szegényedés akkor is feltűnő. Sokszor devalválódott már a szerelem. Eltűnődöm azon, hogy a szigorú keresztény erkölcs hogy megnyomorította a szerelmet a tiltásaival. Vajon igaz-e? A tiltott értékesebb, a titkolt érdekesebb. (Persze hogy neutrotizál is, minden neutrotizál, ami sok az embernek. Ma a szerelem szabadossága. Melyik pusztít többet?)

A szerelmi szabadosság degradálta az érzelmeket, de még a szeretkezés kultúráját is. Eltűnt a lélek, az érzelem, az *eros*, a *filia*, az *agape*, a *caritas* – és maradt a *sex*. A rítus nélküli *sex* a rítus nélkül pározó állatokéra hasonlít, pedig szerelmi tánc, szerelmi dal, sőt némelyiknél nászruha még az igényesebb állatoknál is van. A csalogány éjjeli dala például. Mit tudnak ők, amit mi már elfelejtet-

tünk? És az anyamacska, az első napokban csak annyi ideig hagyja magukra kicsinyeit, amíg eszik és ürít.

Hová lett a szerelem? Hová lett az anyaöl?

Coitus a latin neve annak, amire manapság azt mondják, dugni, ketytyinteni. Régebben azt mondták erre, hogy *egymásé lettek*. A Biblia szerint pedig: *megismerték egymást*. Coitus – latinul azt jelenti: együtt menni. Hová? A másik felé, az extázis felé, az önmagunkból való kiemelkedés felé. Az exitus kimenetelt jelent – orvosi nyelven ma is így hívjuk a halált. Honnan? Az életből. És hová? Egy másik dimenzióba, önmagunk fölé, kilépve önmagunkból. A coitus és exitus összefüggenek, mert ha igazi, mindkettő önmagunk fölé emel. Az igazi szerelem nemcsak két test egymásba olvadása, nemcsak egy harmadik fogantatása, hanem megújulás nekünk. *A földi szerelem előképe, mintaképe az isteni szerelemnek, a másik felé fordít, megnyit, és önmagunkból kilépésre készítet.*

A divinatorikusát magunkban hordjuk. Az *amor sanctust* jól ismerjük, de távolodik tőlünk. Vagy közeledik megint? Megújulás, bázisközösségek, és jaj, a fundamentalisták! Megvakulnak ettől a szerelemtől. A szélsőséges szerelemtől. Mert a szerelem vak. És éleslátó. *„Az Isten szerelmére kérlek!”* – mondta anyám is vakon, csak úgy szólásmondásként, nem is olyan régen. Mire utalok ezzel?

Nézzük csak az *Énekek énekét* a Bibliából (*A vőlegény és a menyasszony párbeszéde* – 7.):

*„6. Mely igen szép vagy és mely kedves, oh szerelem, a gyönyörűségek közt!
10. Én az én szerelmesemé vagyok, és engem kíván ő!”*

(Az örökre egyesültek hűsége – 8.)

6. Tégy engem mintegy pecsétet a te szívedre, mint egy pecsétet a te karodra, mert erős a szeretet, mint a halál, kemény, mint a sír a buzgó szerelem; lángjai a tűznek lángjai, az Úrnak lángjai

7. Sok vizek el nem olthatnák a szeretetet: a folyóvizek sem boríthatnák azt el...”

Kinek a szerelméről van itt szó? A menyasszonyéről és a vőlegényéről? Az Istenéről? Az emberéről? Istenéről és az emberéről?

Sziénai Szent Katalin írja: *„Akkor Isten, mintha csak megrészegült volna üdvösségünk szerelmétől.”* Aztán Jézusról: *„Mint aki megbolondult a szerelemtől, részegen, kitért karokkal rohantál értünk a halálba.”* Egy nő az 1300-as évek végén, így beszélgetett Istennel. Angelus Silesius pedig:

*„Tudom, hogy Isten nélkülem egyet se szusszan,
S ha én meghaltam, velem örökre kilobban.”*

Illatos a levegő, már nyílik a bodza itt Kisorosziban. A teljes szerelem szerintem a magam, a másik és Isten megismerése – önmagam fölé, az extázisba lépve.

És most mit csinálunk? Hát vajúndunk, ahogy szoktunk. Régen is, máskor is. Elnyomás után nem szabadság jön, hanem szabadosság vagy anarchia. A politikában is láthatjuk – hogy majd kialakuljon egy új egyensúly. (Vigyázat, mindig csak egy a sok közül!) Devalválódik a szerelem? Itt az AIDS – és határokat szab. Tűnődhetünk

azon, vajon miért éppen most szabadult el ez az intelligens vírus? Intelligens bizony, mert a részletekkel, lényegtelen dolgokkal nem törődik. A két legfontosabbat: az immun- és a központi idegrendszert támadja meg. Pontos és kivédhetetlen. Talán döntően fogja megváltoztatni viszonyunkat a szerelemhez. De miért egy vírus? Miért nem mi?

Ezt írtam egypár éve a szerelemről. Jó olvasást!

Ölel, Alaine

*

Édes Alaine,
most jól föladtad a leckét, úgy kell nekem, minék másztam bele. Ki gondolta, nem tudhattam előre, hogy majd fogod magad és fölveszed a lapot, aztán lerakod szépen egymás után az enyémekek mellé a Tieidet. Dehogy akartam én a vizet fölkaparni. Kavarodik az magától – szerintem. Bármi, ami komolyan érint minket, fölkapar. Miklós írása engem, Téged az én reagálásom, de még inkább Miklósé. Szóval szerintem az egészeről Miklósod tehet, mert azzal az idézett mondatával szabályosan kikezdett velünk, édes Alaine.

Nem tudom, mikor írtad az előbbieket, de nagyon élveztem sokszínűségedet, lényeglátásodat, a megértő bölcsességet és humort, ami mindig is jellemzi az írásaidat. De azt hiszem, ehhez képest ma még rosszabb a helyzet. Persze változik körülöttünk a világ, mi magunk változtatjuk meg, hol piaccgazdasággal, hol informatikával, tudománnyal, fogyasztással, divattal, miegyébbel. És önmegvalósító lendületünkkel természetesen akarjuk is, hogy megváltozzon: ki ne akarná, hogy örömtelibb, szabadabb, teljesebb legyen az élete? De mintha a

nagy szabadság mégsem hozta volna meg a várt örömeket. Legalábbis szerelemügyben. Aztán egy intelligens vírusnak kell jeleznie, hogy nagy baj van? Persze hiba volna a szabadságot kárhozatni ezért.

Amit meséltél fiatal korodról, eszembe juttatta a saját fiatalságomat és első szerelmemet. Régen volt, milyen rég, és mi lett belőle. Na mindegy, a lényeg, hogy annak idején én is 15 évesen lettem először szerelmes, és mindjárt a leendő férjembe. De akkor még nem tudtam, hogy az vagyok, csak teljesen lebényultam a közelében. Ami persze azt is jelenti, hogy férjhezmenetel előtti tapasztalataim száma egyenlő volt a nullával. Mi több, én egy lelkészcsaládban, sok testvérel együtt nőttem fel, és gondolom, nem kell magyaráznom, hogy ez miért jelentett még a kortársaim életéhez képest is zártabb világot. De könnyedén igazodtam, sosem voltam lázadó alkat vagy ambiciózus ahhoz, hogy a kialakult családi rendben, elvárásokon változtatni akartam volna. Nagyon tiszteltem a szüleimet – volt/van is miért.

A nagyobbakhoz hasonlóan persze én is elkezdtem kamaszkodni annak ellenére, hogy e meghatározó változásról bármelyikünket felvilágosítottak volna. De nem is kellett, mert szerencsére a hormonok felvilágosítás nélkül is tudják a dolgukat. Emlékszem, milyen izgatott voltam, amikor először kértem felmentést a mensesem miatt tornaórán, amit a szülőkkel alá kellett írni. Így tudtam édesanyámmal, hogy nagylány lettem. Nem azért, mintha hiányzott volna, de mi a lányaim mensesét azért csak megünnepeltük.

A szerelmemről sem beszéltem senkivel, ami a titkolózástól még valószínűleg lett, egyetlen vidéki barátomnak árultam el levélben. Nem

tudom megmondani, mi volt az oka a „hallgatásnak”, talán a bátyáim csúfolódásától félttem, vagy hogy a választottam nyolc évvel idősebb volt nálam, és eleve reménytelennek tűnt a helyzet? Mindegy, a lényeg, hogy a mi köreinkben különben sem lehetett csak úgy udvarolni a lányoknak. Előtte illett megkérni a kezét. Ezzel bizonyította egy fiatalember, hogy komolyak a szándékai. Ha meg nem komolyak, maradjon inkább csöndben, és várjon addig, amíg komolyak lesznek. Ez, végül is, teljesen rendben volna ma is – vagy nem?

Televíziót is csak nagy sokára vetünk, mikor a '68-as olimpia miatt a bátyáim végre rá tudták venni az édesapámat. Nem jártam én se moziba, se táncolni, legföljebb kirándulni, meg a barátnőimmal néha színházba. De ettől egyáltalán nem voltam boldogtalan. A tánc, a buliba járkálás eszembe sem jutott.

A fiúk mássága sem igazán érdekelt, három bátyám és három öcsém természetessé tette jelenlétüket. A tánczenét pedig szerettem, némelyiket még gitáron kíséreni is megtanultam. Ráadásul az egyetlen rádiónk is a konyhában volt, hogy főzés közben hallgathassa édesapám a híreket. Emlékszem, mikor a szalagavató bálon fölkértek táncolni, milyen kellemetlen volt, hogy semmilyen lépést nem ismerek.

Olvasni viszont nagyon szerettem, és válogatás nélkül, egymás után faltam a szerelmes regényeket. Lehetséges, hogy szerelemügyben ezért lett olyan világtól elrugaszkodott illúziókkal tele szép lassan a fejem? Meg persze a csodálatos, de gyakran rémisztő bibliai történetekkel. És ahogyan a szexuális, úgy természetesen az e világi felvilágosításom is elmaradt. Mintha a hallgatás-tiltás volna a legmegfelelőbb

védelem egy serdületlen ifjú számára, az ideák (és hit) világa pedig a legjobb beavatás. (A hallgatásról jut eszembe, hogy első nyári táborozásomon milyen kínos helyzetbe hoztam az akkori ifjúsági vezetőnket, mikor biztatására föl tettem egy bibliai idézettel kapcsolatos kérdésemet: mondja már meg valaki, mi az a körülmetélés? Természetesen nem kaptam rendes választ, sőt a homályos magyarázat miatt még én szégyelltem magam.) De annak idején hiába is mondtak volna nekem bármit szerelemügyben, én örök gyerekként hittem, hogy csak hinnem kell, és úgy lesz minden, ahogyan szeretném! És mert a vágyaimat szerettem annak idején a legjobban, nagyon akartam, hogy megvalósuljanak. Úgy gondoltam, igazságos föltétel, hogy ezért én is tegyek valamit; igyekeztem hát a szülői elvárásoknak rendben megfelelni – nem is volt különösebb baj velem.

Aztán áldásból-e vagy más okból, azért az események mégis a kedvem szerint alakultak, mert négy év hűséges várakozás után a kiválasztottam egyszerre csak észrevett. Később (már férjemként) bevallotta, hogy nem annyira a személyiségem, mint inkább a piros pulóverem alatt fészkelődő gömbölyű dombocskák bűvölték el. Na persze. Voltak azért többen, akik rajta kívül és előbb is próbálkoztak virággal, emlékkönyvvel, csokoládéval, különböző szolgálatokkal a figyelmemet magukra terelni, de mindhiába. Konok, érzékeny kis fruska voltam. A fruskaság elmúlt, a konokság, érzékenység maradt.

És szinte egyik napról a másikra, érettségi után fél évvel megkérte a kezemet, megint fél év múlva a házasság – de előbb még esküvő és nászút Várnában. Édes Istenem! Milyen boldog és milyen szerencsétlen voltam egyszerre! Mert házasság ide vagy

oda, én bizony még nagyon kislány voltam. Az ember nem lesz egyből felnőtt, ha férjhez megy. És ha nagyjából már tudtam is, mi fog történni velem (egészségügyi szakközépiskolában érettségiztem), azért mégiscsak először történt, és nyomasztott a tudat, hogy most viszont nemcsak lehet, hanem muszáj is megtörténnie. De a férjecském, mint tapasztalt nagyfiú, az akadályokat fölényesen kezelve azért csak bevezetett a szeretkezés művészetébe. És amit tudott, azt szép lassan megtanította nekem is. Én gyöngédségre próbáltam rávenni, de az sajnos nem érdekelte annyira, mint a szex. Akkor jutott először eszembe, hogy a házasságom mégsem egészen olyan, mint amiről álmodtam. De sokáig nem adtam föl a reményt, hogy egyszer majd úgy fog szeretni engem, ahogy én szeretném. Nem mintha nem szeretett volna. Csak hát az ember nem tud másként szeretni, mint ahogyan képes.

Egy Heller Ágnessel készült interjúban olvastam arról, hogy a szeretni tudás képesség kérdése. Adottság. Olyasmi, mint a kézügyesség vagy a hallás. De most ebbe nem megyek bele, majd ha rákerül a sor, szívesen belebonyolódnék.

Milyen szépen írtad: *„A földi szerelem előképe, mintaképe az isteni szerelemnek, a másik felé fordít, megnyit, és önmagunkból kilépésre készítet.”* Valóban, emlékszem, soha nem voltam olyan közel az Úristenhez, mint annak idején, mikor szerelmes voltam. És nemcsak azért, mert sokat imádkoztam, hiszen nem is nagyon volt más, akivel megbeszéljem a dolgaimat. Feltétel nélkül hittem benne. „Szerelmem szeméből te nézel rám...” Ez pontosan így van. A szerelem, mint valami kegyelmi állapot, valóban „csak” megtörténik ve-

lünk. És mert csak átélni vagyunk képesek, meg a következményeit boncolgatni, olyasmihez hasonlítjuk, ami ugyanilyen nagy rejtély számunkra: az isteni gondviseléshez, és a csoda kategóriába soroljuk. Az ókori görögöknek talán azért is volt sokkal könnyebb a szerelemről beszélni, mert az életükben egyformán fontos szerepet kapott a természet, az istenek vagy maga az ember. Hamarosan újra megyek Hozzád az elkészült kazetták anyagával. Ugye tudod, hogy nagyon szívesen foglalkozom ilyenekkel? Mármint szövegszerkesztéssel. Is.

Öllelek csütörtökig: Anna

*

Annácska, ezt is olvasd el, mellékelem a *Három kívánság* című írásomat. Volt bátorságom leírni és hagyni megjelenni. Ez a *Macskaregény* bevezető szövege. Akkor Miklós még élt. A második tüdőembólia után kért, hogy hagyjam abba a munkát a haldoklókkal.

Kijöttünk Orosziba. Na, ez nem mindennapi történet. Azzal adták ki a kórházból, ha elmozdul az embolus, nincs mit tenni. Percek alatt meghal. Csak arra vigyázzak, ne hajoljon, ne végezzen fizikai munkát, ne menjen forró napra, hideg vízbe.

A faluból hoztam fel az ivóvizet demizsonnal, hátizsákban a kenyeret. Eleinte biciklivel próbáltam menni, de a kerék hol belefűlt a homokba, hol én pottyantam le (ma már betonút van). Egyszer érkezek így haza, délből, kánikula. És Miklós kaszálja a fűvet. Te, Annácska, a réműlettől életemben először dührohámot kaptam. Ő pedig rám szólt: „Mit kiabálsz?!“ – és tovább kaszált.

Sokszor beugrott a bányatóba úszni. Ültem a parton és figyeltem a világitó, fehér haját. Aztán becsuktam a szemem. Nem akartam látni, hogy eltűnik a feje a vízben. Csak a veszélyt kísértette, mint mindig? Vagy meg akart halni?

Aztán talpra állt, és én mint a száraz homokba került hal, fulladoztam. Nem tudtam, hogy lehet élni? Hogyan léteznek munka nélkül? Milyen különös: a háztartás, a kert, Miklós, nem volt elég. Nem volt elég. Hiányoztak a betegek...

Kisoroszipan írtam a *Macskaregényt*. Vagy azért, mert hiányzott a szerelme? A szerelem? Pedig milyen nagyon szerettem. Szóval írni kezdtem. Na, és mivel kezdem? A szerelemmel. Nem a macskákéval, hanem a sajátommal.

Három kívánság

A karizmatikus imacsoportban egy papírra mindenki felírta három fontos kívánságát. Én egy macskát szerettem volna, és még egyszer szerelmes lenni. (A harmadikat elfelejtettem, de miért felejtettem el?) Persze az is furcsa, ha az ember hetvenévesen szerelemre vágyik. Vagy talán ez természetes? Mindenesetre elképesztő, ha be is teljesedik. Még hozzá úgy, hogy a szerelem jött felém, nálam jóval fiatalabban. (Az anyja lehetnék bőven.) Először azt hittem, tréfa ez, vagy játék. Aztán megértettem valamit abból, hogy mi a szerelem. Saját maga. Valaki éppen hordozza, vagy beleszédül. A görögök mindent tudtak az istenekről is. (Csak hiányosan tudjuk a szentekkel pótolni őket.) Szóval, akit Ámor nyíla eltalál... Szapphó sorai jártak az eszemben:

*„Engem a szerelem piros labdával
Szíven ütött és egy szépcipőjű,
Aranyhajú lánnyal játszani hívott.”*

Mentem a mustillatú, szilvaszagú kertek között, éreztem, hogy könnyű a járásom, szebb és fiatalabb lettem. Mert a szerelem újjászületés. Én mindig tudtam – az eszemmel –, hogy az öregedő férfiak miért szeretnek bele fiatal lányokba. De egészen más ezt megélni – fordítva. (Aztán az utolsó percben félrehúzódtam a nyíl elől. Megtagadtam a szerelmet.)

De még nem válaszoltam a leveledre. Harminc év korkülönbség van közöttünk. Az ágyról csak annyit tudtam, hogy hanyatt fekszik az ember, bocsánat, az asszony. De tudtam, hogy van válás. Apám harmadik felesége volt anyám. És rossz házasság. Így nem voltam a csodálatos apa és anya tudatának börtönébe zárva, mint te. A valláséba sem, mint te. A vallásszabadság földjén születtem. A tordai országgyűlésen mondják ki a világon először a vallásszabadságot. Ennek megfelelően a családban, a szűk családban négyféle vallás volt, és cserélgettük is a hitünket, meggyőződésünknek megfelelően. Meg aztán orvos akartam lenni. Tudtam, hogy mit akarok, de János nem engedett egyetemre járni.

A te ártatlanságod megdöbbenő. Ez az élet csapdája. És én ennyi tudatossággal és szabadsággal miért eszem a szerelem csapdájába? (Az első házasságomba majdnem belehaltam. Nem szimbolikusan, hanem valóságos, akkor még gyógyíthatatlan, halálos betegséggel. Pszichoszomatika, a testem nem bírta ki.)

Mi hát a szerelem, mi a hivatás? Te menten nagyon messzire mentél a szerelemben: az Isten néz rád az ő szeméből. Aztán – vagy ezért, egy kicsit Istenben is csalódtál. Talán éppen ezért? Én csalódtam a szerelemben és Istenben is. Megtapasztaltam. Ha az, ami a háborúban volt, amit átéltem

másokkal együtt, ha azt megengedte – nincs Isten. Aztán rájöttem, hogy a háborút mi csináltuk, és nem kértünk engedélyt hozzá – mert szabadok is vagyunk. Meg aztán Isten nem kívül van, hanem belül. Mindenkinek olyan az istene és a szerelme, amelyet magának megteremt. Persze, szocializáció is, mindkettő. Miklósnak igaza van. De gyere, térjünk vissza a földre.

Öllelek: Alaine

Ui: Ami pedig Heller Ágneset illeti, hogy a szeretni tudás képesség kérdése: azt szeretném hozzáfűzni, hogy mi van, ha egy adott képességet nem gyakorlunk? Nyilván elsorvad, vagy legalábbis nem fejlődik ki. És lehet magas fokra emelni. Például egy zongoraművész – mi lett volna, ha nem tanul zongorázni? De tovább megyek. Tudod, hogy mozgó szemmel látunk. Ha egészen mozdulatlanra fixálják a szemgolyónkat, egy pár perc múlva már nem látunk. (Kipróbálhatod szemészeti vizsgálat közben. Halaknak fixálták mozdulatlanra a szemét. Megvakultak. Hányan vakulnak meg nem szeretve?

Egy barátnőm mesélte megrázó élményét. Háború – gyors házasságkötés. A férje minden kedvességre, simogatásra, gyöngédségre képtelen. „Ilyen vagyok – mondja –, ez nem jelenti azt, hogy nem szeret az ember.” „Hát egy reggel mit látok? – mondja a barátnőm –, a disznót simogatja, vakarja a föle tövét, a nyakát, és becézgeti kedvesen. Megdermedtem. A disznót lehet és engem nem?”

Mit szólsz ehhez? Jó, jó, gátlásai voltak. Vagy a disznót szerette és az asszonyt nem? Azért Heller Ágnesnek igaza van. A szeretet képesség is.

Várom, hogy majd te is belebonnyolódj ebbe a képességbe. Ne rémüldözz. Nem gondolok feltétlenül

gyakorlatra. Inkább gondolatra. Te mondtad. Ha az ember szerelmes, akkor nem gondolkozik, nem ír a szerelemről. Legfennebb szerelmes leveleket. Te Annácska! Nézzünk meg egyszer néhány híres szerelmes levelet. (És aztán a történet végét.) Vagy inkább a sajátunkat?

Még egyszer öllelek: Alaine

*

Drága Alaine, nagyon tetszett a háromkívánságos részlet. Persze ismertem már, de most jó volt újra olvasni. Mennyire irigylem a bátorságodat, az őszinteségedet! Az jutott eszembe, hogy nekem van-e még igazi kívánságom? Nem feltétlenül komoly, csak legyen őszinte. De én hosszú ideje már semmire sem vágyom. Vagyis dehogynem vágyom. Csak nem merem kimondani. Félek a csalódástól. Mintha a kívánságaim direkt ellenem dolgoznának. Ugyanakkor mégis, ahogy visszanézek az elmúlt egy évre, fantasztikus ajándékokat kaptam. Olyasmit, amit nem kívántam, nem is tudtam róla, hogy lehetséges. És ezek az ajándékok anélkül, hogy kívántam volna őket, boldoggá tesznek engem. Mint például a figyelmed, a barátságunk. Vagy például, hogy elkezdtem főiskolára járni. Mennyire élvezem az egészséget! Aztán a levelezésünk is. Mennyivel jobban tudok így örülni a gyerekeimnek, az unokámnak, a barátaimnak.

Ők a válásom és a csalódásaim után is mellettem voltak, de nem akartam hozzájuk menekülni saját tehetetlenségem elől. Valamit mindenképpen kezdeni akartam az életemmel. Csak nem tudtam, hogy mit. Hirtelen, a sok várakozás után mennyi öröm. Gazdag vagyok.

És mégis. Ha elég őszinte és profátlan merek lenni, ki kell mondanom, hogy mégis hiányzik valami. Amiért talán ezt az egészet odaadnám. Odaadnám? Inkább ne beszéljünk róla.

Igen, a fiatalkori ártatlanságom, vagyis naivságom valóban bosszantó. De én sem a szüleimet, sem a vallást nem teszem felelőssé. Biztos vagyok benne, hogy hitük szerint a legjobbat akarták adni nekem, a gyerekeiknek. Hogyan lehetett volna másképp? Nem tudom. Vegyük csak a Te példádát. A nagyobb szabadság, az élet hétköznapisága meg az emberi gyarlóságok megtapasztalása (a háborúról nem is beszélve, hogy megerősakoltak, összeverték, éheztek) – semmi sem menti meg az embert az illúzióktól. Sőt, éppen az illúzióból sugárzó remény segít élni, nem?

Remélem, nem bántad meg, hogy fölbiztattál, írjak még valamit a szerelemről. Mert én bizony küldöm a következő adagot. Hiába, semmit nem viszek túlzásba, csak az érzelmeket. Én nehéz időkben például azzal gyógyítottam magam, hogy hozzáfogtam, és meg akartam fejteni ennek az öntörvényű érzelemnek a milyenségét-hogyanóságát (és nem hallgattam a barátnőimre, akik a „kutyaharapást szőrével” gyógymódot ajánlották). Így aztán sok népszerű író, költő, filozófus, pszichológus-pszichiáter könyvét elolvastam, hogy megtudjam, szerintük mi a szerelem – és gondolataikat szépen tovább gondoltam. Ráadásul le is írtam. Persze, jó néhányan simán bevitték az erdőbe. A kérdéseimre persze tőlük is alig kaptam rendes választ.

Én pedig tényleg szeretném tudni, hogy vannak-e a szerelemnek olyan törvényszerűségei, amelyek valamennyire kiszámíthatóvá, birtokol-

hatóvá és tartóssá teszik, vagy főlegesen ezen fáradozni, mert az érzelmeink természetük szerint változókonnyak, és akarattunktól függetlenül ahogyan jönnek, úgy el is illannak életünkéből?

A szerelmet hogyan éli át a benne részes férfi és nő, van-e különbség, és ez a különbség mennyire genetikusan öröklött, vagy inkább szerzett-tanult képesség kérdése? Ha választunk, minek alapján választunk, vagy anélkül, hogy tudnánk róla, a szerelem egyszerűen megtörténik velünk?

Egyetértek Miklóssal, a szerelem olyan idea vagy eszmény, amit bármely más, az életünk során kibontakozó vágyunk céljaként és értelmeként szoktunk megfogalmazni. Alapja természetesen testi-biológiai-hormonális adottságaink összessége, de milyensége: *mélyisége, árnyaltsága, intenzitása, szépsége, tartóssága stb.* – mindig az adott nő vagy férfi személyiségéhez kötött, tehát nyilván nagyon sokféle. Hogy bekövetkezik-e, megéljük-e valamikor, vagy akár többször is, az nem az akarattunktól és vágyakozásainktól függ, hanem személyiségünktől. Vagyis attól, hogy a szerelem eszményének milyen szerepet szánunk, milyen helyet készítünk, milyen fontosságot tulajdonítunk életünkben. Pontosabban mennyire hiszünk benne. (Ami azt illeti, hit nélkül egyetlen fontos dolgunk sem életképes.) Vagyis a szerelem sosincs készen – akár egy finom ételt, el kell készítenünk, ha vagyunk olyan szerencsések, hogy találkozunk valakivel, aki megérint minket.

Remélem, lesz idő elolvasni, amit küldtem, vagy ha nem, legalább beszélgetünk róla. Tetszett, amit a szeretet-képességhez hozzáfűztél. Igazad van, amit nem gyakorlunk, elsorvad, képesség ide vagy oda. De

a „szeretetre” mindenképpen – és hosszabban – szeretnék majd vizszatérni! OK?

Öllelek: Anna

*

Annácska,
valóban olyan nagy anyagot zúdítotál rám (rémes, szorít a szerelem), hogy kapálózom alatta. Mintha a Niagara-vízesés alatt állnék. Ezt a hasonlatom a Miklós szellemi és tárgyi hagyatékára szoktam mondani. Látad a Niagarát? Még a közelébe menni is csak védve lehet – csuklyás esőköpenyt adnak rád, és egy erre a célra épített helyre vezetnek (persze fizetsz érte), és akkor megdőbbenve állsz. Az élet megszűnik körülötted, Ő uralkodik. A dübörgés minden hangot kizár, elnyom. És lassan ellep a vízpermet (azért is adnak rád esőköpenyt csuklyával). Alatta csak meghalni lehet. Ilyen az életem is. „Mint vízesés, mely elszakadt, önnön robajától.” De majd – hamarosan – kiment a halál.

Emlékszel, a múltkor mondtam, hogy élni szeretnék és meghalni. Mind a kettőt teljesen. És nem lehet. Egyik kizárja a másikat. De csak azért, mert mind a kettő túl sok. Ezek után kérek, meríts egy vödörrel ebből a szerelem-Niagarából: nézd át és írjuk meg a különböző korok szerelmi felfogását. Úgy, ahogy akarod, vagy ahogy látod. Erre szükségünk van. Ez egyúttal megfelel Márai felfogásának a szerelemről. Ő egy mondatban megfogalmazta a lényegét.

Azután nézd meg az értelmező szótárban, hadd mulassunk egy kicsit.

Írjak dátumot? Ne írjak? Véletlenül tudom, hogy május 30-a van, mivel az előbb mondtad telefonon. Nem, nem gondoltam, hogy lavina lesz, amit rám zúdítasz. Nem is csak ez, hanem a melléklete, amit összeszedtél, igen nagy anyag. Te jó ég! Hát vannak, akik ma is komolyan foglalkoznak a szerelemmel? Mármint az elmélettel. Persze az irodalom. Nádas Péter a hatszáz oldalas *Emlékiratokban* egyebet sem tesz. De hogyan? És mindenféle szerelemmel.

Öllelek: Alaine